

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.59>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НАСЕЛЕННЯ НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЯКІСТЬ ПИТНОЇ ВОДИ

Гафурова О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
ім. акад. В.З. Янчука*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1986-826X>

e-mail: gafurova_o@nubip.edu.ua

Новак Т.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
ім. акад. В.З. Янчука*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2371-3014>

e-mail: Novak_Tamara@nubip.edu.ua

Голуб С.М.,

*старший викладач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2365-064X>

e-mail: holub.svit@gmail.com

Гафурова О.В., Новак Т.С., Голуб С.М. Проблеми забезпечення права населення на доступ до інформації про якість питної води.

Вказується, права на безпечну і чисту питну воду та санітарно-гігієнічні послуги, які є основоположними для повноцінного життя, здійснення всіх прав людини і забезпечення людської гідності, закріплені в Декларації ООН про права селян і інших осіб, які працюють в сільських районах в статті 21. Автори ставлять собі за мету статті – проаналізувати забезпечення права громадян на доступ до інформації про стан якості питної води, в контексті глобальних змін клімату та враховуючи, різке погіршення екосистеми України внаслідок масштабних воєнних дій.

Дане дослідження присвячене питанням забезпечення безперешкодного доступу громадян до інформації про стан якості питної води, як складової інформації про стан довкілля. В статті проаналізовано вітчизняне законодавство, що регулює питання доступу до інформації про стан якості питної води та відповідне забезпечення такого доступу, як невід’ємного конституційного права кожного громадянина України.

Констатовано, що доступ населення до інформації про стан питної води поступово обмежується, що створює загрози як для здоров’я людей, так навколишнього природного середовища. Вказане є особливо неприпустимим у період війни, коли екологічна ситуація погіршується буквально кожен годину. Відповідно відносини у сфері використання та охорони питної води потребують уніфікованого правового регулювання на національному та міжнародному рівнях. Необхідним є створення на законодавчому рівні умов для відкритого доступу громадян до інформації про стан водних ресурсів, джерел питного водопостачання, а також підвищення рівня обізнаності населення у сфері захисту екологічних прав, особливо права на вільний доступ до інформації про стан питної води. Вказаний підхід сприятиме не тільки захисту здоров’я населення, а й збереженню навколишнього природного середовища та досягненню цілей сталого розвитку.

Ключові слова: якість питної води, вільний доступ до інформації, екологічні права, навколишнє природне середовище, стан довкілля, екологічна інформація, інформація з обмеженим доступом, засекречена інформація, клімат, сталий розвиток.

Gafurova O., Novak T., Holub S. Problems of ensuring the public's right of access to information on the quality of drinking water.

It is indicated that the right to safe and clean drinking water and sanitary and hygienic services, which are fundamental for a full life, the exercise of all human rights and ensuring human dignity, are enshrined in the UN Declaration on the Rights of Peasants and Other Persons Providing Services in Rural Areas in the article 21. The authors keep the goal of the article to themselves - to analyze the provision of citizens' rights to access to information about the state of water quality, in the context of global climate change and taking into account the sharp deterioration of Ukraine's ecosystem as a result of large-scale military operations.

This study is devoted to issues of ensuring unimpeded access of citizens to information on the state of drinking water quality, as a component of information on the state of the environment. The article analyzes domestic legislation that regulates the issue of access to information about the state of drinking water quality and the corresponding provision of such access as an inalienable constitutional right of every citizen of Ukraine.

It was established that the population's access to information about the state of drinking water is gradually limited, which poses threats to both human health and the natural environment. This is especially unacceptable during the war, when the ecological situation ends literally every hour. Consistently, relations in the field of drinking water use and protection require unified legal regulation at the national and international levels. Thanks to this, conditions are created at the legislative level for open access of citizens to information about the state of water resources, sources of water supply, as well as raising the level of public awareness in the field of protection of environmental rights, especially the right to free access to information about the state of drinking water. This approach will contribute not only to the protection of public health, but also to the preservation of the natural environment and the achievement of sustainable development goals.

Key words: quality of drinking water, free access to information, environmental rights, environment, state of the environment, environmental information, restricted information, classified information, climate, sustainable development.

Постановка питання. Права на безпечну і чисту питну воду та санітарно-гігієнічні послуги, які є основоположними для повноцінного життя, здійснення всіх прав людини і забезпечення людської гідності, закріплені в Декларації ООН про права селян і інших осіб, які працюють в сільських районах в статті 21 [1]. Крім того, забезпечення населення чистою водою і належними санітарними умовами є однією з пріоритетних цілей, встановлених Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [2].

Клімат в Україні набуває тропічних ознак з тривалими бездошовими періодами, падінням рівня ґрунтових вод та масовим пересиханням дрібних річок та колодязів. За прогнозами, протягом наступних 30 років слід очікувати на подальше зростання дефіциту прісної води, а після 2050 року Україна може навіть перейти до її імпорту [3, с. 12]. В контексті стрімкої зміни клімату, в тому числі викликаного глобальним потеплінням, що впливає на екосистему всієї планети, важливо розуміти, що фіксація інформації та її оперативне оприлюднення є надзвичайно важливим для підтримки якості життя населення та попередження його погіршення. Окрім природних чинників, в Україні останні 10 років додатковим чинником, що погіршує екосистему, виступають військові дії. В таких умовах особливої актуальності набуває питання щодо забезпечення права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, вільний доступ до інформації про його стан, про якість харчових продуктів (за законодавством України до них відноситься і питна вода).

Аналіз наукових джерел. Досліджувана авторами проблематика була предметом наукових роздумів таких вчених як: А.П. Гетьман, Р.В. Григорович, І.І. Каракаш, В.В. Костицький, Н.М. Обіюх, О.В. Сердюк, А.К. Соколова.

Метою статті є аналіз забезпечення права громадян на доступ до інформації про стан якості питної води, в контексті глобальних змін клімату та враховуючи, різке погіршення екосистеми України внаслідок масштабних воєнних дій.

Виклад матеріалу дослідження. Вже більше року на території нашої країни діє воєнний стан [4], викликаний воєнною агресією російської федерації проти України. Масштаб шкоди, яка вже завдана і ще буде завдана навколишньому середовищу (довкіллю) воєнними діями, є непомірним. Окрім страшних жертв та руйнувань інфраструктури (оборонної, соціальної та критичної), країні загрожує екологічна катастрофа. Особливо складною є ситуація із забезпеченням населення питною водою у достатній кількості та належної якості. Ще з 2014 року на непідконтрольних Україні територіях відбувається масове затоплення закритих або зруйнованих шахт [5], що призводить до отруєння підземних вод важкими металами. На території, де ведуться активні бойові дії відбувається постійне руйнування водної інфраструктури (до прикладу, Каховська ГЕС) [6], а також поширюються інфекційні хвороби.

За запасами доступних для використання водних ресурсів Україна належить до малозабезпечених країн. За цим показником наша держава перебуває на 111 місці серед 152 країн світу, а серед 20 європейських країн посідає 17 місце [3, с. 12]. Особливо критичною була і залишається ситуація із якістю питної води у сільській місцевості, де основним джерелом водопостачання є підземні води, оскільки централізованим водопостачанням охоплено всього 5 215 із 22 204 [7, с. 29], що складає приблизно 24 % від їх загальної кількості. При цьому санітарно-технічний стан переважної більшості колодязів та індивідуальних свердловин є незадовільним. Крім того, основним джерелом забруднення підземних вод є сільськогосподарське виробництво. Адже, використання мінеральних добрив, функціонування тваринницьких комплексів призводить до потрапляння нітратів у водні об'єкти. Вказана проблема характерна для більшості країн світу. Тому, права на безпечну і чисту питну воду та санітарно-гігієнічні послуги, які є основоположними для повноцінного життя, здійснення всіх прав людини і забезпечення людської гідності, закріплені в Декларації ООН про права селян і інших осіб, які працюють в сільських районах (ст. 21) [1].

Споживанням недоброякісної питної води значною мірою обумовило відставання України від розвинутих країн за середньою тривалістю життя населення.

Згідно з частиною 3.1. розділу 3 Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10), затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12 травня 2010 р. № 400 (далі по тексті – Державні санітарні норми), *«Питна вода, призначена для споживання людиною, повинна відповідати таким гігієнічним вимогам: бути безпечною в епідемічному та радіаційному відношенні, мати сприятливі органолептичні властивості та нешкідливий хімічний склад»*. Аналіз вказаних положень дає підстави стверджувати, що кожен споживач перед вживанням питної води має бути впевнений в тому, що вона:

- відповідає гігієнічним вимогам;
- є безпечною в епідемічному та радіаційному відношенні;
- має сприятливі органолептичні властивості;
- має не шкідливий хімічний склад [8].

Відповідно, доступ населення до інформації про стан питної води є життєво необхідним. З одного боку, в українському законодавстві встановлені гарантії щодо забезпечення вказаного права. Їх основою виступає стаття 3 Конституції України, яка декларує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю та держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Право ж на вільний доступ до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення [9], задеклароване в статті 50 Конституції України. При цьому, інформація про стан довкілля включає в себе, в тому числі, інформацію про стан якості питної води. Слід звернути увагу, що така інформація ніким не може бути засекречена (ст. 50 Конституції України) [9] та не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом (ст. 13 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ) [10]. З іншого боку, на права і свободи, що зазначені в статті 50 Конституції України, можуть бути встановлені окремі обмеження в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, що передбачено статтею 64 Конституції України [9]. Але, такі обмеження стосуються лише інформації про місце розташування військових об'єктів (ч. 3 ст. 13 Закону України «Про інформацію»).

Що ж стосується безпосередньо доступу громадян до інформації про стан питної води, то Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ гарантовано вільний доступ громадян до інформації про якість питної води, за винятком обмежень, встановлених законом (ч. 1 ст. 9) [11]. При цьому, згідно з Законом України «Про питну

воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 р. № 2918-III, «кожному споживачеві питної води державою гарантується право вільного доступу до інформації про якість питної води» (ч. 1 ст. 9). Більше того, «у разі якщо якість питної води за окремими показниками не відповідає вимогам державних санітарних норм і правил, органи місцевого самоврядування інформують споживачів через медіа про невідповідність якісним показникам питної води та вживають заходів, пов'язаних з відверненням загрози здоров'ю людей» (ч. 2 ст. 9 вищезазначеного Закону). Додатково гарантується, що кожен споживач має право «одержувати в установленому порядку повну, достовірну, своєчасну інформацію про якість питної води, обсяги її реалізації, режими подачі та порядку розрахунку тарифів на послуги централізованого водопостачання» (ч. 1 ст. 22) [12]. Доступ до такої інформації забезпечується шляхом:

- розміщення інформації про:
  - питну воду на етикетках для маркування;
  - питну воду на інформаційних листках в пунктах розливу питної води,
  - питну воду на інформаційних табличках на бюветі, колодязі чи каптажі джерела про придатність до вживання питної води тощо.
- передання інформації щодо:
  - результатів геологічних та гідрогеологічних досліджень, лабораторних досліджень безпечності та якості підземної води,
  - результатів санітарно-епідеміологічного обстеження території,
  - результатів виробничого контролю безпечності та якості питної води, забруднення джерел питного водопостачання тощо [8].

Вказане кореспондується зі статтями 3, 27 та 50 Конституції України, тобто держава не тільки встановлює гарантії щодо безперешкодного доступу громадян до відповідної інформації, а й передбачає механізм реалізації цих конституційних норм. Отже, інформація про стан якості питної води має бути в постійному вільному доступі. Попри це, спостерігається тенденція щодо її поступового обмеження. Такі порушення допускаються на рівні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та приватних підприємств. Зокрема, відповідно до статті 25-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів готує і подає на розгляд Верховної Ради України щорічну Національну доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні, а після її розгляду Верховною Радою України - публікує окремим виданням та розміщує в системі Інтернет [11] (наразі це здійснюється на сайті Міністерства за веб-адресою: <https://mepz.gov.ua/diyalnist/napryamku/ekologichnyj-monitoring/natsionalni-dopovidi-pro-stan-navkolyshnogo-prirodного-seredovyssha-v-ukrayini/>). До 12 серпня 2022 року така Доповідь мала бути подана на розгляд Верховній Раді України до 1 липня [13]. Проте, після внесення змін до законодавства 12 серпня 2022 р., дату подання змістили до 20 грудня та «у разі, коли строк для її подання припадає на період воєнного стану, Доповідь готується за весь період її неподання та подається протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану» [14]. На наш погляд, така новела законодавства зачіпає конституційні права та свободи громадян, гарантовані статтями 3, 27 та 50 Конституції України. Додатково, Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні має оприлюднюватися кожного листопада [15]. Наразі це здійснюється на офіційному веб-сайті Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінінфраструктури) за веб-адресою: <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-dopovid-pro-yakist-pitnoi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukraini.html> [15]. При цьому, зауважимо, що за вищезазначеним посиланням розміщено Національні доповіді лише за 2020 та 2021 роки.

У вказаному контексті слід згадати і Закон України «Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, тепlopостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення» від 10 грудня 2015 р. № 887-VIII [16]. Цим нормативно-правовим актом встановлюється, що споживачам у сферах централізованого питного водопостачання і водовідведення гарантується безперешкодний та безоплатний доступ до інформації про якісні характеристики товарів, послуг (ст. 1). Такий доступ має забезпечуватися державними органами, органами місцевого самоврядування, а також суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у зазначених сферах (п. 1 ст. 3) шляхом розміщення відповідної інформації на їхніх офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет, у медіа. Така інформація має оновлюватися щомісяця (п. 2 ст. 2). Можна припустити, що зазначені положення Закону не

реалізувалися на практиці. Адже, Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 р. «Про стан водних ресурсів України», введеним в дію Указом Президента від 13 серпня 2021 р. № 357, на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів було покладено обов'язок разом із місцевими органами виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування забезпечити оперативне оприлюднення інформації про якість питної води (п. 5) [17].

Враховуючи все вищезазначене, не можна погодитись із пропозицією, висловленою у науковій літературі, що частина 2 статті 50 Конституції України має бути викладена у наступній редакції: «*Право доступу до екологічної інформації гарантується державою та може бути обмежене у передбачених законом випадках*» [9]. Як уже неодноразово зазначалося, будь-яке обмеження інформації, що впливає на якість життя та здоров'я населення суперечить статтям 3 та 27 Конституції України та нівелює принципи закладені у статті 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [18]. Адже будь-яке обмеження доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту є прямим посяганням на життя та здоров'я людини.

Висновки. Таким чином, слід констатувати, що доступ населення до інформації про стан питної води поступово обмежується, що створює загрози як для здоров'я людей, так навколишнього природного середовища. Вказане є особливо неприпустимим у період війни, коли екологічна ситуація погіршується буквально кожну годину. Відповідно відносини у сфері використання та охорони питної води потребують уніфікованого правового регулювання на національному та міжнародному рівнях. Необхідним є створення на законодавчому рівні умов для відкритого доступу громадян до інформації про стан водних ресурсів, джерел питного водопостачання, а також підвищення рівня обізнаності населення у сфері захисту екологічних прав, особливо права на вільний доступ до інформації про стан питної води. Вказаний підхід сприятиме не тільки захисту здоров'я населення, а й збереженню навколишнього природного середовища та досягненню цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. United Nations Declaration on the Rights of Peasants and Other People Working in Rural Areas: resolution / adopted by the Human Rights Council on 28 September 2018. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1650694> (дата звернення: 10 серпня 2023 р.).
2. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications> (дата звернення: 11 серпня 2023 р.).
3. Зелінський С. Е. Водопостачання та водна безпека у контексті російської агресії. Кропивницький 2022. 44 с. URL: <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/05/vodopostachannya-ta-vodna-bezpeka-u-konteksti-rosijskoyi-agresiyi.pdf>.
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 за № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022/ed20230817#Text> (дата звернення: 11 серпня 2023 р.).
5. Безп'ятчук Ж., Карп'як О. «Мертва земля» Донбасу. Як затоплені шахти знищують регіон. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58360575> (дата звернення: 15 серпня 2023 р.).
6. 7 головних питань і відповідей після підриву Каховської ГЕС. URL: <https://uifuture.org/publications/7-golovnyh-pytan-i-vidpovidej-pislya-pidryvu-kahovskoyi-ges%EF%BF%BC/> (дата звернення: 20 серпня 2023 р.).
7. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2021 році. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-dopovid-pro-yakist-pitnoi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukraini.html> (дата звернення: 20 серпня 2023 р.).
8. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10), затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12 травня 2010 р. за № 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text> (дата звернення: 24 серпня 2023 р.).
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24 серпня 2023 р.).

10. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 25 серпня 2023 р.).
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 25 серпня 2023 р.).
12. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 № 2918-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text> (дата звернення: 25 серпня 2023 р.).
13. Про забезпечення підготовки Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні: Постанова КМУ від 07.02.1992 р. за № 61 (в редакції від 28.09.2000, втратила чинність 12.08.2022 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-92-%D0%BF/ed20000928#Text> (дата звернення: 27 серпня 2023 р.).
14. Про забезпечення підготовки Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні: Постанова КМУ від 07.02.1992 р. за № 61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-92-%D0%BF/ed20220812#Text> (дата звернення: 27 серпня 2023 р.).
15. Порядок підготовки та оприлюднення Національної доповіді про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. за № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 3 вересня 2023 р.).
16. Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, тепlopостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 887-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-19>.
17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про стан водних ресурсів України»: Указ Президента України від 13.08.2021 № 357/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357/2021#Text>.
18. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 3 вересня 2023 р.).